

Wrocław, 12. 05. 2023 r.

Ks. prof. dr hab. Włodzimierz Wołyniec
PWT we Wrocławiu
ORCID 0000-0002-5251-4076
Pl. Katedralny 14
50-329 Wrocław
e-mail: wlodzimierz.wozyniec@pwt.wroc.pl

**Recenzja dorobku naukowego
ks. dra Sławomira Śledziewskiego
w procedurze habilitacyjnej**

W mojej recenzji dokonuję najpierw oceny głównego osiągnięcia naukowego Habilitanta w postaci monografii naukowej, następnie oceniam jego aktywność naukową i pozostałe publikacje oraz formułuję wniosek końcowy.

I. Ocena monografii naukowej jako głównego osiągnięcia naukowego

Główne osiągnięcie naukowe ks. dra Sławomira Śledziewskiego stanowi monografia naukowa pod tytułem *Teologia Objawienia według Kardynała Gerharda Müllera*, opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w 2022 roku.

1. Pole badawcze

Problematyka podjętych i przeprowadzonych badań nie jest wprawdzie nowa, ale dotyka samego rdzenia nauk teologicznych i zasadności uprawiania tej dziedziny naukowej. Bez Objawienia Bożego teologia traci fundament i sens. Należy zatem pozytywnie ocenić fakt, że młodzi naukowcy w tej dyscyplinie podejmują się na nowo opracowania tego tematu i go aktualizują. Chciałbym zauważyć, że niedawno o teologii Objawienia pisał w swojej monografii habilitacyjnej pan Sławomir Zatwardnicki (*Od teologii Objawienia do teologii natchnienia*, Wydawnictwo Academicum, Lublin 2022). O ile jednak pan Zatwardnicki oparł się na twórczości Gerarda O'Collinsa i Josepha Ratzingera, o tyle książkę Śledziewski wziął na swój warsztat naukowy twórczość Gerharda Müllera. Taki wybór nie może dziwić. Wynika bowiem nie tylko z wieloletniej bliskiej współpracy Habilitanta z Kardynałem, ale także z

teologicznej jakości i naukowego poziomu tekstów Gerharda Müllera, którego sam Ratzinger nazwał „mędrce i ojcem Kościoła”, o czym wspomina Autor we wstępie rozprawy habilitacyjnej (str. 18).

W mojej ocenie ks. Sławomir Śledziwski osiągnął zamierzony cel pracy, to jest ukazał on w sposób całościowy teologię Objawienia w ujęciu kardynała Müllera. Lektura rozprawy pozwala jednak stwierdzić, że wybiega ona treściowo o wiele dalej, ukazując jeszcze inne istotne zagadnienia teologiczne w nowym świetle. Habilitant wykazuje przy tym doskonałą znajomość nie tylko tekstów źródłowych, ale także znajomość dokumentów Magisterium Kościoła i opracowań teologicznych wielu znakomitych teologów w historii i współczesności.

W swoich badaniach ks. Śledziwski zastosował metodę systemowo-personalistyczną, wyjaśniając, że polega ona na spekulatywnym ujęciu badanych tekstów teologicznych, zgodnie z pozytywną metodą teologiczną, oraz na odniesieniu badanych treści teologicznych do osoby (str. 23). W mojej ocenie tak opisana metoda jest oryginalna, a jej zastosowanie znajduje odbicie we wnioskach i ich sformułowaniach.

2. Istotne wnioski i wyniki badań

W recenzowanej rozprawie można znaleźć wiele istotnych twierdzeń i wniosków, które stanowią znaczny wkład w rozwój teologii. Dotyczą one: 1) teologicznego pojęcia Objawienia 2) interpretacji i ujęcia teologicznych treści zawartych w Objawieniu oraz zagadnień związanych ściśle z Objawieniem; 3) niektórych krytycznych spostrzeżeń Autora wobec analizowanych tekstów.

Ad 1)

Jeśli chodzi o rozumienie teologicznego pojęcia Objawienia, to w recenzowanej rozprawie jest ono opisane jako wydarzenie stale aktualne i bezpośrednie, przekraczające czas (str. 58), ponieważ polega na samoobjawianiu się Boga ludzkiej osobie jako jednostce i jako społeczności ludzkiej w każdym momencie historii. Jako takie jest ono wydarzeniem historycznym i eschatologicznym, to znaczy jest historycznym faktem związanym z historią Izraela i historycznym życiem Jezusa, wcielnego Logosu, a jako wydarzenie eschatologiczne dotyczy zbawienia, ponieważ objawianie się Boga ma zawsze sens zbawczy (str. 93). Historyczność Objawienia uzasadnia i wyjaśnia fakt, że człowiek jest historią i Jezus Chrystus – cielesna obecność Boga w świecie, pełni Objawienia – jest też historią (str. 226). Objawienie jest także wydarzeniem relacyjnym, w którym spotykają się dwa podmioty Boski i ludzki. Ze

strony ludzkiego podmiotu konieczna jest jednak wiara i łaska, dzięki którym człowiek uznaje autorytet objawiającego się Boga (str. 55).

Aktualność Objawienia łączy się z jej rozwojem doktrynalnym, pogłębiającym treść Objawienia (str. 32). Ks. Śledziewski zauważa za kardynałem Müllerem, że podstawą rozwoju aż do Objawienia eschatologicznego jest inkarnacyjno-sakramentalna struktura chrześcijaństwa (str. 33). Objawienie jest stałym i aktualnym działaniem Boga Ojca, Syna i Ducha, a więc jest wydarzeniem trynitarnym, przy czym najwięcej działania przypisuje się Duchowi. O ile więc Ojciec jest Boskim Inicjatorem, a Syn Boskim Wyrazicielem Ojca, o tyle Duch jest Tym, który otwiera ludzką osobę na Objawienie, interioryzuje w niej treść Objawienia i umożliwia realizację (str. 34).

Samoobjawianie się Boga jest równocześnie samoudzielaniem się Boga, które dokonuje się przez pośrednictwo Syna w Jego człowieczeństwie, a także poprzez słowa, znaki, pisma i zdarzenia. Dlatego podstawowym miejscem Objawienia jest liturgia, uobecniająca Osobę Jezusa Chrystusa, Jego słowo, życie i dzieło zbawcze (str. 37). Ważnym spostrzeżeniem jest również to, że udzielanie się Boga Ojca, Syna i Ducha ludzkim osobom jest jakimś odbiciem wewnątrztrynitarnego udzielania się Ojca Synowi w Najświętszej Trójcy (str. 61).

Objawienie osiąga pełnię w całym Chrystusie, to znaczy we wcielonym Logosie jako Głowie i w Jego Ciele, czyli Kościele. Cały Chrystus staje się znakiem bezpośredniej obecności, samoudzielania się i samoobjawienia Trójosobowego Boga (str. 59). Kardynał Müller nazywa Go nawet Sakramentem Objawienia, podkreślając przy tym rolę Jego człowieczeństwa (str. 151). Równocześnie Objawienie w Jezusie Chrystusie jest kościołotwórcze (str. 60).

W wydarzeniu Objawienia można dostrzec dialektykę bezpośredniości i pośrednictwa: bezpośrednie spotkanie z Trójjedynym Bogiem dokonuje się przez różne pośrednictwa (str. 150). Ogólnie rzecz biorąc, pośrednikami czy mediami Objawienia są: stworzenie i historia. Objawienie Boże jest realne, ponieważ jest zakorzenione w historii. Można zatem mówić o realizmie historycznym Objawienia (str. 264).

Ks. Śledziewski idąc za myślą kardynała Müllera dowartościowuje Objawienie naturalne, kosmiczne, tworząc oryginalną koncepcję Objawienia ktizjologicznego. U podstaw tej koncepcji stoją dwa założenia, a mianowicie, że stworzenie jest pierwotnym samoobjawianiem się Boga (str. 170), oraz że *theologia salutis supponit theologiam creationis, non tollit* (str. 172). Według tej koncepcji Objawienie jest formą realnego osobowego kontaktu Osób Boga z osobą ludzką jako jednostką i jako częścią wspólnoty. Człowiek jako osoba jest zatem szczególnym miejscem samobjawienia się i samoudzielania się Trójjedynego Boga (str.

181). Koncepcja Objawienia ktizjologicznego zbliża się do koncepcji łaski. Objawienie jest rozumiane ostatecznie jako forma łaski Bożej, ponieważ realizuje się w dialogu miłości na spotkaniu Boga z człowiekiem, w którym Bóg jest „miłującym Dialogiem” (str. 210).

Moim zdaniem, bardzo cenne i inspirujące jest twierdzenie o Jezusie Chrystusie jako Objawicielu plerominicznym (rozdział IV), który wnosi do wewnętrznego życia Trójcy wszystkie relacje stwórczo-objawieniowe, a ludzkość obdarza pamięcią kreacjonistyczną (str. 213-214).

Ad 2)

Jeśli chodzi o tematy związane ściśle z teologią Objawienia, to w recenzowanej monografii został poruszony problem Objawienia w innych religiach w kontekście pluralistycznej teologii religii (rozdział II). Teologia „Objawienia pozachrześcijańskiego” w innych religiach nie została w pełni opracowana, zdaniem Autora (str. 69). Punktem odniesienia w ocenie wartości tego Objawienia pozostaje soborowa Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich (*Nostra aetate*), która dostrzega ślady Objawienia w innych religiach. W religiach pozachrześcijańskich istnieje tylko Objawienie naturalne, kosmologiczne, a zwłaszcza antropologiczne, ponieważ człowiek w swojej duchowej i powołanej do wolności naturze stanowi pierwszą formę Objawienia (str. 102-103).

W monografii pojawia się dość często motyw człowieka, który jest podmiotem w wydarzeniu Objawienia. Ks. Śledziwski ukazuje za kardynałem Müllerem błędy współczesnej antropologii, redukującej ludzką osobę do materiału biologicznego, całkowicie wyemancypowanego od Boga (str. 91), podczas gdy każdy człowiek jest ze swojej natury otwarty na Boga i Jego Objawienie (str. 129). Grzech pierworodny niszczy jednak relację z Bogiem, chociaż nie niszczy aktów rozumu ludzkiego (str. 142). Osobisty grzech Adama polegał w istocie na negacji stworzonej ze względu na złe wykorzystanie daru wolności, czyli na odrzuceniu naturalnej samotranscendencji ku Bogu i przynależności do Niego (str. 192). Po upadku pozostaje w człowieku obraz Boży (*imago Dei*), który w ujęciu kardynała Müllera jest interpretowany jako odbicie prawdy i miłości (str. 184-185). W jego antropologii zostaje też mocno zauważony i opisany motyw wolności. Refleksje na ten temat streszczają się w tezie, że Bóg pozwala ludzkiej osobie w pełni realizować wolność ponad ograniczeniami, a ostatecznie wolność stworzona czyli wolność osoby spełnia się w miłości (str. 205).

Bardzo cenne są refleksje dotyczące samej natury teologii (jej źródła, przedmiotu, celu, języka analogii) podejmowane zwłaszcza w rozdziale III (Teologiczna epistemologia Objawienia). Przede wszystkim jednak Habilitant, idąc za myślą kardynała Müllera, ukazuje

związek teologii z Objawieniem. Teologia jest w tym ujęciu spotkaniem z Objawieniem przez rozum i staje się nauką *in relatione ad Deum* (str. 112-113). W osobie teologa światło naturalnego rozumu i światło nadprzyrodzonego Objawienia powinny łączyć się na zasadzie *communicatio idiomatum* (str. 117). Teologia ma także silne oddziaływanie społeczne. W ujęciu kardynała Müllera teologia może zmienić nie tylko moralne i wewnętrzne życie człowieka (jak chce Joseph Ratzinger), ale także struktury społeczne (str. 143n). Dlatego prawdy objawione i teologiczne są ściśle powiązane z ludzką egzystencją w wymiarze jednostkowym i społecznym (str. 149).

W kontekście Objawienia ktizjologicznego pojawia się też temat łaski, która zostaje określona jako międzyosobowa komunia Boga z osobą ludzką (str. 208n). Z kolei w kontekście łaski Maryi zostaje ukazana teza, że każda łaska jest udzielana jednostce ze względu na wspólnotę, dlatego im większa łaska w człowieku, tym bardziej jest on otwarty na wspólnotę (str. 237). W takim ujęciu – moim zdaniem – pojęcie łaski utożsamia się z pojęciem charyzmatu.

Ad 3)

Jeśli chodzi o spostrzeżenia krytyczne, to ks. Sławomir Śledziwski zauważa, że kardynał Müller zbyt dużo miejsca w swojej refleksji teologicznej poświęca grzechowi pierwotnemu kosztem pozytywnej antropologii (str. 194). Ponadto dostrzega on w jego teologii idealistyczne ujęcie pojęcia ludzkiego ducha, które często zastępuje pojęcie ludzkiej osoby (str. 197). W Zakończeniu dodaje jeszcze krytyczną myśl o teologii zbyt spekulatywnej (str. 269).

3. Uwagi i spostrzeżenia

Jeśli chodzi o uwagi formalne, to moim zdaniem:

- teksty źródłowe w Bibliografii mogły być przedstawione w inny sposób, na przykład według roku wydania poszczególnych tekstów Gerharda Müllera i z podziałem na: monografie, artykuły i hasła, inne. Taki układ byłby bardziej przejrzysty i ukazałby w pewnym sensie rozwój twórczości Kardynała;

- niektóre pozycje podane w Wykazie Skrótów nie znalazły się w Bibliografii (n. p. ReP, RM);

- we Wstępie zabrakło ukazania struktury całej rozprawy. Przedstawienie tematów kolejnych rozdziałów dałoby już na początku możliwość ogólnego spojrzenia na sposób rozwiązania postawionego problemu;

- lekturę monografii utrudniały powracające i powtarzające się wątki i zagadnienia teologiczne. Bardzo pożądane byłoby syntetyczne podsumowanie rozdziału II, rozwiązujące problem monizmu lub pluralizmu teologii religii w odniesieniu do teologii Objawienia;

- odniesienia biblijne umieszczane najczęściej w nawiasach można było omówić lub zacytować, aby w ten sposób lepiej wyrazić przekazywaną myśl w świetle słowa Bożego;

- data Soboru Laterańskiego IV została podana błędnie: rok 1254 zamiast 1215 (str. 141);

- lekturę monografii i jej zrozumienie ułatwiłoby unikanie w zdaniach zbitek pojęciowych oraz używanie przystępniejszego i łatwiejszego języka teologicznego (choć nie płytszego!), nawet jeśli niektóre sformułowania zostały zaczerpnięte od innych autorów. Przykładowo dotyczy to takich sformułowań, jak: „historia zbawienia jest koekstensywna w stosunku do historii profannej” (str. 31); „ugłowanie w sobie nieba i ziemi” (str. 213); „Chrystus chrystyfikuje świat” (str. 214); „chrystologia jest strukturalną formą Objawienia Bożego” (str. 229);

- w rozdziale V tytuły dwóch paragrafów pokrywają się, a mianowicie paragraf 4: „Jezus Chrystus jako zasada kategoriałna Objawienia” (str. 229) i paragraf 7: „Chrystus jako zasada kategoriałna Objawienia” (str. 247). Przy okazji można by się zastanowić nad innym sformułowaniem tytułu, na przykład: „Chrystus jako zasada i kategoria Objawienia”.

Moje uwagi merytoryczne ograniczają się do twierdzenia, że „źródłem naturalnego poznania świata, jak i poznania Boga jest Objawienie” (str. 122). Myślę, że wymaga ono wyjaśnienia i rozwinięcia, ponieważ Objawienie Boże daje przede wszystkim poznanie prawd zbawczych. Bóg daje siebie ze względu na zbawienie i mówi o tym, co jest konieczne do zbawienia, pozostawiając ludzkiemu rozumowi badanie rzeczywistości stworzonej.

II. Ocena aktywności naukowej

Aktywność naukowa ks. Sławomira Śledziewskiego obejmuje: prowadzenie wykładów systematycznych i zleconych w różnych ośrodkach naukowych, działalność naukowo-organizacyjną w Kongregacji Nauki Wiary na Watykanie, udział czynny i bierny w konferencjach naukowych w Polsce i za granicą, członkostwo w instytucjach naukowych,

udział w projektach naukowych, staże naukowe w ośrodkach zagranicznych, a także publikacje artykułów naukowych i przekłady teologicznych dzieł kardynała Müllera.

Wykłady z teologii prowadził Habilitant w takich ośrodkach, jak: Wyższe Seminarium Duchowne w Łomży (2000-2012), Instytut Teologiczny i Podyplomowe Studium Pastoralne w Łomży, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku (2010-2012). W watykańskiej Kongregacji był pracownikiem Sekcji Doktrynalnej (2012-2018) i równocześnie osobistym sekretarzem Prefekta Kongregacji. Jest wieloletnim członkiem Towarzystwa teologów Dogmatyków w Polsce i członkiem Institut Papst Benedikt XVI w Regensburgu.

Publikacje artykułów naukowych w pierwszej fazie aktywności naukowej (po doktoracie w 2000 roku) dotyczą relacji i dialogu teologii z naukami przyrodniczymi. W tej grupie wyróżniłbym artykuł: *Die Debatte über die Schöpfung im Bezug auf die Ökologie*, opublikowany w „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” 4(2006), 135-140, w którym Autor stawia tezę, że dialog teologii z naukami przyrodniczymi wszedł w „trzecią fazę”, tj. fazę wspólnoty w kryzysie ekologicznym, a także artykuł: *Wpływ Biblii na cywilizację. Biblia a nauki przyrodnicze*, opublikowanym w „*Studia Nauk Teologicznych PAN*” 4(2009), 349-369. W dalszej fazie działalności Habilitant poszerzył zakres swoich badań, skupiając uwagę na teologii Jana Pawła II i Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Owocem tych badań są artykuły: *The Importance of John Paul II in the Conflict between Theology and Science*, opublikowanym w: „*The Journal of Theology*” 2(2012), 93-102, oraz: *Aus christlichen Verantwortung. Europäische Gedanken von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI*, w: „*Studia Warmińskie*“ 67(2020), 83-92.

W mojej ocenie zwracam też uwagę na pracę tłumacza dzieł kardynała Müllera: *Msza Święta. Źródło chrześcijańskiego życia* (Lublin 2007), *Ubóstwo* (Lublin 2014), *Ubóstwo i godność człowieka* (Sandomierz 2015), *Benedykt XVI i Papież Franciszek* (Warszawa 2015) oraz konsultacje teologiczne innych publikacji kardynała Müllera. Na uwagę zasługuje praca współredakcji księgi pamiątkowej Kardynała: *Der dreifaltige Gott. Christlicher Glaube im säkularen Zeitalter*, red. G. Augustin, Ch. Schaller, S. Śledziwski, Freiburg 2017, a także prace przy redakcji naukowej publikacji G. L. Müllera: *Dogmatyka katolicka* (Kraków 2015), *Listy o kapłaństwie* (Kraków 2019).

O dużej aktywności naukowej ks. Śledziewskiego świadczą też staże naukowe w Uniwersytecie La Sapienza w Rzymie (2019) i Uniwersytecie North West U.S.A w ramach The European Branche (2020-2021) oraz udział w projekcie dotyczącym wpływu modeli innowacyjnych na rozwój młodego człowieka w ramach szkoły duchowości (2012-2022).

III. Wniosek końcowy

Przedstawiony dorobek naukowy w postępowaniu habilitacyjnym spełnia wszystkie kryteria zawarte w obowiązującym Prawie o szkolnictwie wyższym i nauce. Moja ocena monografii naukowej, osiągnięć naukowych i aktywności naukowej Habilitanta jest pozytywna. Jego praca i badania naukowe dotyczące teologicznego pojęcia Objawienia wnoszą znaczący wkład w rozwój nauk teologicznych. Pogłębiają one nie tylko samą teologię Objawienia we współczesnej interpretacji, ale także przyczyniają się do poszerzenia rozumienia teologii w dialogu z innymi dyscyplinami naukowymi oraz pogłębiają i rozwijają chrześcijańską antropologię, chrystologię i eklezjologię. Umiejętność krytycznego spojrzenia na analizowane teksty źródłowe potwierdzają dojrzałość naukową Habilitanta.

Dlatego stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. dra Sławomira Śledziewskiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

ks. Włodzimierz Wolszyc